

Posudek bakalářské práce

Kryštofa Sýkory

„Věda, teologie a Dawkinsův bůh“

Práce je rozdělena do několika částí, ale nejsou očíslovány a celková struktura studie tak není úplně přehledná. Je zřejmé, že první část je věnována jakési dějinné bilanci, kdy základním kulturním předělem je nástup vědy, druhou část tvoří „analýza postoje nových ateistů a jejich odpůrců“, třetí je věnována osobnosti a dílu britského vědce a teologa Alistera McGratha a poslední představuje „shrnutí“ a „závěry“ celé studie. Seznam použité literatury obsahuje 27 titulů zahraničních i domácích autorů a některé online zdroje.

Po formální stránce je to práce nanejvýš průměrná; gramatických chyb sice není mnoho, ale v grafické úpravě je autor zcela nesoustavný (viz např. používání odsuvníku pod nadpisem jednotlivých pasáží, závorek při uvádění Dawkinsových děl apod.). Některé obraty nejsou zrovna elegantní („např. „Galileo se musel zřici vyučovat a propagovat...“ na s. 23), mnohé formulace jsou nejasné a i volba některých nadpisů je pro mne záhadou.

Pokud jde o obsahovou stránku, je třeba kvitovat, že autor si zvolil zajímavé téma a uchopil je zcela originálně, i když je otázkou, zda toto téma vůbec patří do teologické etiky. Ale bylo katedrou přijato k posouzení jako bakalářská práce v oboru, a z toho je třeba vycházet. Kritické poznámky uvádím postupně.

Tvrzení, že „věda a víra“, resp. „přírodní vědy a teologie“ spolu jako takové „de facto nesouvisí“, neboť do vztahu je uvádějí jen ti, kdo se jimi zabývají (8), má svou logiku, ale nejde moc dohromady s předchozím tvrzením, že jedním z „faktických důsledků“ vztah těchto veličin je „oslabení role církve ve společnosti“. To by se měl autor pokusit vyjasnit před zkušební komisí.

Nerozumím tvrzení, že „využitím sémiotiky, případně přístupu procesuální teologie, se pozice vědy a teologie v očích běžného člověka sblíží v tom smyslu, že jsou pro něj shodně nepřístupné.“ (8) Mluví tu autor o své vlastní zkušenosti? Co definuje „běžného člověka“? Existují i populární výklady procesuální teologie, které mají velký ohlas. (Jako příklad lze uvést Bruce G. Epperly, *Procesuální teologie – Příručka pro rozpačité*, Kalich 2016). I toto tvrzení by měl autor vysvětlit.

Podobně nerozumím smyslu úsudku, že „myšlení, se stalo výhodou (homo sapiens) a postupem času jej posunulo na vrcholek potravního řetězce, což můžeme označit za evoluční úspěch.“ (9) Je to sarkasmus autora titulu, k němuž je na tomto místě odkazováno?

Řada nejasností je i v pasážích věnovaných náboženství a biblické tradici. Co sleduje formulace, že otázkou vztahu ideje boha a jeho reality se autor ve své práci nechce zabývat, „protože jakýkoli závěr by byl čistě spekulativní, navíc hraničící s rouháním“ (12). Jsou snad otázky a spekulace „rouháním“?

Sporná je podle mne charakteristika některých „naučení“ v části věnované *biblickému kánonu jako příkladu civilizačního fundamentu* (12-17). Pro křesťanskou i židovskou tradici je Starý zákon nábožensky formativním textem (Písmem). Jeho součástí mohou být pasáže, které lze číst a vnímat tak, jak to činí autor, ale ani ty z jejich náboženského kontextu úplně vytrhnout nelze. Navíc, „naučení“, která autor charakterizuje jako „hospodářská“, „pro zemědělce“ nebo „finanční“ jsou ve skutečnosti svou povahou společensko-etická, nemají tedy jen „etické zdůvodnění“ (16).

Nejasné je také tvrzení, že „jestliže dochází k odtržení se od jednou přijatých náboženských tradic, je to známkou selhání paradigmatu“ (17). Jakého paradigmatu?

Je to, že si církve postupem času „ujasnila a sjednotila výklad základních učení a pojmů“ i postup, jak se v zájmu upevnění své moci „bránit proti vnitřnímu nepříteli“ (18), příkladem „lesku“ anebo „bídy“ církevních otců, tedy atributů uváděných v nadpisu této části? Tatáž otázka se týká závěru, že „některé heretické výklady se časem znovu objevují, církve je však na ně již připravena“ (18). Je touto připraveností míněna teologická erudice, nebo použití „světského ramene“? V tzv. konstantinském období byl pronásledovatelem „heretiků“ vždy ten, kdo byl zrovna u moci, a „heretiky“ byli zpravidla ti, kdo mu odporovali. Dějiny, jak známo, píší vítězové. (To samozřejmě neznamená, že hereze ve smyslu zkreslení křesťanské zvěsti neexistuje.)

Nejasný je závěr, že „výše uvedený postup je sice relevantní, ale v rozporu s principem vědy“. (18) Co je relevantního na postupu, který není principiálně otevřen novým poznatkům?

Překvapující je tvrzení, že „některé vědecké objevy se dostávají i dílem »náhody«, a tak nemůžeme vyloučit (ani prokázat) vliv nadpřirozených sil. Penicilin či dynamit mohou posloužit za příklad.“ (19) Za příklad čeho? Vlivu „nadpřirozených sil“? Co jsou „nadpřirozené síly“?

Nerozumím úloze nadpisu *Proč věnuji tolik prostoru příběhu Mikuláše Koperníka?* (20) Proč tento název, když ještě nevíme, že to bude o MK? Prvních osm řádků této kapitoly by se svým obsahem hodilo spíš na její konec. Skutečností ovšem je, že ani na konci tohoto jinak zajímavého biografického exkurzu (20-24) se žádného zdůvodnění jeho zařazení nedočkáme. Úvodní poznámka, že tu hrály roli i teologické spory, nic nevysvětluje. Asi by bylo bývalo vhodnější zařadit tento exkurz podnějakým jiným názvem, třeba jako příklad konfliktu vědy a náboženského dogmatismu. Autor nám ovšem zůstal dlužen i vysvětlení výrazu „teologické politikum“ (22).

Tvrzení – není zřejmé, zda jde o citát, že „na příbězích obou vážených vědců (Darwina a Wallaceho) je zajímavé, jak se v jejich životech věda a víra prolínají“, je jistě trochu nadsázkou, pokud se „duchovním aspektem života“, k němuž se Wallace „propracoval časem a málem jej to stálo vědeckou reputaci“ (28), stal pouze „spiritismus“.

Nejasné je tvrzení, že k rivalitě mezi náboženstvím a vědou „může dojít při boji o moc, případně z pocitu ohrožení nebo kvůli očerňování.“ (29) Jde při boji o moc o rivalitu mezi náboženstvím a vědou? „Očerňování“ je míněno co? Kdo se ho dopouští a vůči komu?

Výklad o Dawkinsovi a jeho záměrech je poučný, ale poněkud zkratkovitý. Nesrozumitelné např. tvrzení, že Dawkins svými metaforami „v podstatě ... jen potlačuje nesnadně zodpověditelnou otázku »Jakým způsobem to ten gen přesně dělá?«“ (32). Údaj, že něco je dokumentem „pro Channel 4“ (32), nedává bez vysvětlivky smysl. Přímo zavádějící je pak tvrzení, že název filmu *Inherit the Wind* „byl do češtiny přeložen v duchu socialistických hesel jako *Kdo seje vítr*.“ (33) „Kdo seje vítr, sklízí bouři“ (angl. *reap the whirlwind*) je úsloví založené na Ozeáši 8,7 jako alternativě k Přísloví 11,29, citovanému původním názvem. Tedy ne „socialistické heslo“, ale obeznámenost s biblickým výrazivem a jeho zdomácněním v obecné mluvě. Rozdíl je jen v tom, že zatímco anglický název cituje jen druhou část daného výroku, český naopak jen jeho první část. Svým způsobem se tak doplňují.

Kapitolka věnovaná Alisteru Edgaru McGrathovi je celkem zdařilá, ale škoda, že autor neupozornil na konkrétní pokusy tohoto badatele dialog teologie a vědy, především na jeho trilogii *Vědecká teologie*, která je i v naší fakultní knihovně. (Viz kritická recenze „Vědecká teologie Alistera McGratha“, *Teologická reflexe*, roč. 11, č. 1, 2005, s. 72-88.)

Ze „Seznamu použité literatury“ autor v poznámkách cituje či parafrázuje – až na jednu výjimku – jen McGrathovu studii *Dawkinsov boh*. Není tedy nijak zřejmé, že autor některé další uváděné tituly konzultoval při přípravě své práce. I v případě McGrathovy knihy se přitom se často jedná jen o jakési dedukce (pozn. 19; 20; 25), nikoliv přímo o citace nebo parafráze.

Z věty „Jako zajímavé mi přijde Dawkinsovo důsledné otočení křesťanské dogmatiky, co se týče zla a tedy hříchu“ (39) není jasné, zda tu mluví autor, nebo McGrath. Není také zřejmé, zda, nebo do jaké míry, autor sdílí McGrathovo tvrzení, že „v posledních letech dochází ke konvergenci teologie a vědy“. Tvrzení, že „věda nahlíží svůj subjekt z určité perspektivy, kdežto z hlediska víry je tento subjekt nahlížen z jiné perspektivy“, které autor cituje, je jistě pravdivé, ale konvergenci nedokazuje. Je to filosofická poznámka či teze. Filosofickou tezí je i tvrzení, že „pravdu tedy nemá pouze věda nebo pouze víra, ale společně mohou poskytnout komplexnější analýzu subjektu“ (41). To platí i o tvrzení, že „jedním z důvodů pro sblížení vědy a teologie je fakt, že vědci, zejména ekologové a klimatologové na vlastní kůži zakoušejí bitvy o uplatnění výsledků svých výzkumů v praxi“, že „klíčovým slovem je zde naděje, a že díky tomu přicházejí ke slovu i „klasické otázky o smyslu, jako třeba: Má smysl dále shromažďovat důkazy, když jsou tyto společností stejně ignorovány?“. (42) S těmito pojmy či problémy věda jako taková přece nepracuje. Nezná také nic jako „eschatologický horizont“ (42), aby si jej mohla osvojit jako něco, co má s teologií společné, nebo aby si mohla zoufat, že je „nejspíš pozdě“, a ptát se na „průběh apokalypsy“ (42). Jde tu všude o autorovy závěry, nebo se stále jedná o parafrázi McGratha? To jsou otázky, na které by měl autor odpovědět.

Co ve Shrnutí míní autor „prostorem“ vzájemného obohacení teologie a vědy? (43) Není pochyb o tom, že „prostorem“, kde se mohou přírodní vědy a teologie „navzájem obohacovat“, je mysl teologa, který je zároveň přírodovědcem, jako je právě McGrath. Jinak ten prostor vzniká asi jen tam, kde je o něj – na jedné či druhé straně – filosoficky (filosoficko-eticky) motivovaný zájem.

Tvrzení, že „křesťanství není nepřátelské vůči přírodním vědám, ale různé církve se s vědou, nebo vědeckou metodou dostaly do konfliktu“ (44), je nepochybně oprávněné, ale snaha o dominanci tu hlavním důvodem není. Hlavním důvodem je nepochopení podstaty toho, co je předmětem, jímž se ta která intelektuální disciplína či oblast výzkumu zabývá. To platí oboustranně – viz právě Dawkins, který si myslí – evidentně ve filmu „Kořen všeho zla“ (*The Root of All Evil*), že víra či náboženství je vlastně o tom, jak vznikl svět a jak ho Stvořitel řídí.

I v závěrech statě jsou některá tvrzení nejasná či nešikovná a potřebovala by přeformulovat. Např. úsudek, že „ obviňování víry ze slepoty a ignorance je třeba brát jako emotivní gesto, nikoli průkazný fakt“ (44). „Obviňování“ jako domněle „průkazný fakt“? Lze dokázat, že výsměch otázkám smyslu světa vede k „chaosu“? Proč by měl mít praktický obor, pro nějž se údajně rekvizifikují někteří vědci či teologové (46), výhodu tam, kde nic nemá smysl?

Má-li být přírodovědecká hypotéza o pravděpodobném vzniku vesmíru z „ničeho“ pokládána za „další teorii, kterounoví ateisté používají jako antitezi ke stvoření podle Bible“ (46), a tudíž za „zajímavou výzvu pro dialog přírodních věd a teologie“, měli bychom být seznámeni s nějakým dokladem o takovém použití. Samo o sobě to jako výzva nepůsobí – a to ani pro kreacionisty. I na tuto otázku by se mohlo dostat v diskusi nad touto prací.

Pokud autor dokáže aspoň na některé z uvedených otázek úspěšně odpovědět, navrhuji hodnocení C. V opačném případě pouze D.

V Praze dne 27. 7. 2022

doc. ThDr. Petr Macek, Ph.D.